

Miljösamverkan
Sverige

Utbildning miljöbalkstillsyn

1. Att vara offentlig tjänsteperson

Länsstyrelserna

Titel: Att vara offentlig tjänsteperson

Datum: 2021-12-13

Huvudmän: Länsstyrelserna, Naturvårdsverket, Jordbruksverket samt Havs- och vattenmyndigheten

Webbplats: www.miljosamverkansverige.se

E-postadress: miljosamverkansverige@lansstyrelsen.se

Föreläsningen "Att vara offentlig tjänsteperson"

I texten nedan har vissa mindre justeringar gjorts jämfört med den inlästa föreläsningen.

Du är en tjänsteman – eller mer könsneutralt en tjänsteperson, men har du någon gång tänkt på vad det betyder? Till att börja med så är du som tjänsteperson anställd och inte förtroendevald. Någon har anställt dig för att du passat in på beskrivningen av en tjänst som du sökt och du har troligen fått anställningen i konkurrens med andra med liknande meriter. Tjänsteperson kan man vara i många typer av organisationer både privata och offentliga.

Du är en offentlig tjänsteperson. Det innebär i ditt fall att din lön finansieras av allmänna medel – skatteintäkter. Det är alltså allmänheten som betalar din lön. Du är en offentlig tjänsteperson som representerar en myndighet. Kort och gott en myndighetsperson.

Dagens offentliga tjänstepersoner kan sägas härstamma från det system med ämbetsmän som skapades på 1600-talet under stormaktstiden för att kungen genom dem skulle kunna styra landet utan att själv alltid vara närvarande. Ämbetsmännen var kungens förlängda arm ute i landet, män från adeln som hade uppgifter att se till att lagen följdes.

En del har hänt sedan dess kan man säga.

Har du tänkt på hur andra uppfattar dig i din roll som offentlig tjänsteperson eller myndighetsperson? Alltså hur de du pratar med på telefon, mejlar med, chattar med eller möter utanför kontoret uppfattar dig?

Det är ganska vanligt att man har respekt för myndighetspersoner, kanske djupt rotat ända sedan stormaktstiden – vem vet. Myndigheter är de som ställer krav och när en myndighetsperson säger något så gör man som myndighetspersonen säger! Människor kan också generellt sett vara rädda för myndighetspersoner, ha stor respekt för myndighetspersoner, tycka illa om myndighetspersoner, tro på allt som myndighetspersoner säger, tycka att myndighetspersoner inte kan något. Kort sagt ha fördomar om myndighetspersoner som företeelse, vilket inte initialt är kopplat till dig som person.

Ha respekt för detta! Men låt det inte påverka hur du bemöter de personer du kommer i kontakt med genom din roll.

Som offentlig tjänsteperson har du fått ett förtroende att representera din myndighet – inte att representera dig själv. Som person har du egna åsikter och får naturligtvis ha egna åsikter – men i din tjänstepersonsroll så får du lämna dina åsikter hemma och utgå från det regelverk som gäller i din myndighetsutövning. Det är nämligen så att all offentlig makt – det vill säga bland annat den makt som du som tjänsteperson utövar – utövas under lagarna. Det du i din roll kräver av någon måste ha stöd i lagstiftningen. Sedan kan du tycka att lagstiftningen inte räcker till och att det egentligen

borde krävas mer, så kan det naturligtvis vara i sak, men om inte lagstiftaren har sett till att ge dig den möjligheten så får du finna dig i det.

Vilket ramverk har du då att följa? Jo det grundläggande ramverket utgörs av bland annat regeringsformen, förvaltningslagen, myndighetsförordningen (myndigheter under regeringen), kommunallagen (kommunala tjänstemän), konventionen om skydd för mänskliga rättigheter, offentlighet och sekretesslag och tryckfrihetsförordningen. Här finns en hel del bestämmelser som du måste kunna för att du ska kunna utföra ditt arbete på ett riktigt sätt.

Ramverket innefattar sex grundläggande principer som bildar en gemensam värdegrund:

- Demokrati
- Legalitet
- Objektivitet
- Fri åsiktsbildning
- Respekt för lika värde, frihet och värdighet
- Effektivitet och service

Den här värdegrunden är vägledande för dig i ditt arbete som offentlig tjänsteperson, oavsett om du arbetar på en statlig eller kommunal myndighet. De olika principerna kan beskrivas på olika sätt. Här kommer ett.

Demokrati

Enligt regeringsformen utgår all offentlig makt från folket och det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.

En offentlig tjänsteperson har ett uppdrag från medborgarna eftersom det är medborgarnas representanter i riksdagen som beslutat och beslutar om alla lagar som reglerar vad din myndighet har för uppdrag och därmed också sätter upp ramarna för just dina arbetsuppgifter.

Legalitet

Legalitetsprincipen finns inskriven i regeringsformens portalparagraf "Den offentliga makten utövas under lagarna."

I 5 § förvaltningslagen anges vidare att "En myndighet får endast vidta åtgärder som har stöd i rättsordningen."

Myndighetsutövning, som kan förklaras som "utövning av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinär bestraffning eller annat jämförbart förhållande" (gamla förvaltningslagen 1971:290), måste alltså ha stöd i lag.

Samtidigt har myndigheten enligt regeringsformen en stor självständighet genom bestämmelsen i 12 kap. 2 § "Ingen myndighet, inte heller riksdagen eller en kommuns beslutande organ, får bestämma hur en förvaltningsmyndighet i ett särskilt fall ska besluta i ett ärende som rör

myndighetsutövning mot en enskild eller mot en kommun eller som rör tillämpningen av lag.”

Här finns dock all anledning att vara varsam eftersom det finns ett tjänstemannaansvar som innebär att en tjänsteperson i offentlig förvaltning har ansvar för beslut i samband med myndighetsutövning. Man ska också vara medveten om att man som tjänsteman kan straffas för tjänstefel. Av 10 kap. 1 § brottsbalken framgår nämligen att ”Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften skall dömas för tjänstefel till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befohigheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa, skall inte dömas till ansvar.”

En tjänsteperson måste naturligtvis ha kompetens att fatta beslut – genom delegation eller arbetsordning. Viktigt att fundera över är om en viss fråga ”ligger på mitt bord” innan man tar sig an den.

Objektivitet

Allas likhet inför lagen ska beaktas, oavsett vad du kan ha för personlig åsikt om olika personer, olika företeelser eller olika verksamheter. Av regeringsformens 1 kap. 9 § framgår att ”Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saktighet och opartiskhet”.

I 5 § förvaltningslagen framgår vidare att myndigheten i sin verksamhet ska ”vara saktig och opartisk”.

Du ska helt enkelt vara professionell i ditt arbete, kombinera kunskap med oberoende, opartiskhet och integritet.

Undvik att hamna i situationer som kan innebära att din objektivitet ifrågasätts. I det sammanhanget är naturligtvis frågor om jäv och mutor av intresse. När det gäller jäv finns tydliga bestämmelser i 16–18 §§ i förvaltningslagen som du måste kunna och följa. Här finns förklaringar till när man är jävig, att man inte får ta del i handläggningen av ett ärende om man är jävig och att man har en skyldighet att omedelbart anmäla till myndigheten om man känner till en omständighet som kan innebära att man blir jävig.

Fri åsiktsbildning

Alla svenska medborgare har rätt att fritt få uttrycka sig i tal, skrift, bild eller på annat sätt. Detta framgår av regeringsformen.

Enligt 1 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen är ”Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad rätt enligt denna grundlag att i ljudradio, tv och vissa liknande överföringar, offentliga uppspelningar ur en databas samt filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar offentligen uttrycka tankar, åsikter och känslor och i övrigt lämna uppgifter i vilket ämne

som helst.” Motsvarande bestämmelse finns i 1 kap 1 § tryckfrihetsförordningen rörande tryckta skrifter.

Meddelarfrihet 1 kap 10 § yttrandefrihetsgrundlagen: ”Det står var och en fritt att meddela uppgifter i vilket ämne som helst i syfte att göra dem offentliga i program eller genom tekniska upptagningar (meddelarfrihet). Denna frihet avser uppgifter som lämnas till

- en författare eller någon annan upphovsman,
- en utgivare, redaktion eller nyhetsbyrå, eller
- ett företag för framställning av tekniska upptagningar.”

Motsvarande bestämmelse finns i tryckfrihetsförordningen 1 kap 7 § rörande tryckta skrifter.

Yttrandefrihet och meddelarfrihet gäller även för offentliga tjänstepersoner och det är inte tillåtet att efterforska vem som har ”läckt” uppgifter. Det råder nämligen ett efterforskningsförbud enligt 2 kap 5 § yttrandefrihetsgrundlagen ”En myndighet eller ett annat allmänt organ får inte efterforska

1. upphovsmannen till en framställning som har offentliggjorts eller varit avsedd att offentliggöras i ett program eller en teknisk upptagning eller den som har framträtt i en sådan framställning,
2. den som har tillhandahållit eller avsett att tillhandahålla en framställning för offentliggörande i ett program eller en teknisk upptagning, eller
3. den som har meddelat uppgifter enligt 1 kap. 10 §.”

I samma lag finns också ett repressalieförbud 2 kap 6 § yttrandefrihetsgrundlagen ”En myndighet eller ett annat allmänt organ får inte ingripa mot någon för att han eller hon i ett program eller en teknisk upptagning har brukat sin yttrandefrihet eller medverkat till ett sådant bruk.”

Offentlighetsprincipen är ytterligare en viktig del av den fria åsiktsbildningen. Handlingar som kommer in till en myndighet eller som har upprättats på myndigheten är allmänna handlingar. Allmänna handlingar är offentliga om de inte omfattas av sekretess. Begär någon ut en allmän handling från en myndighet behöver personen inte berätta vem den är eller vad handlingen ska användas till. Bestämmelser om detta finns i offentlighets- och sekretesslagen.

I förvaltningslagens 7 § finns följande bestämmelse som rör allmänna handlingar: ”Myndigheten ska vidta de åtgärder i fråga om tillgänglighet som behövs för att den ska kunna uppfylla sina skyldigheter gentemot allmänheten enligt 2 kap. tryckfrihetsförordningen om rätten att ta del av allmänna handlingar.”

Respekt för lika värde, frihet och värdighet

Den offentliga makten ska utövas med respekt för allas lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. De grundläggande fri- och rättigheterna vi har i Sverige är yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet.

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna är lag i Sverige och du måste känna till de bestämmelserna.

Alla de här grundläggande fri- och rättigheterna måste du som tjänsteperson ta hänsyn till i din tjänsteutövning.

Effektivitet och service

Ditt arbete som offentlig tjänsteperson finansieras via skatter och avgifter. Eftersom de ekonomiska resurserna inte är obegränsade ställer detta krav på att resurserna används effektivt, myndigheten ska använda resurserna på ett övertänt sätt. Samtidigt ska myndigheter ge bra service och vara tillgängliga.

I förvaltningslagen finns en hel del bestämmelser som du i det sammanhanget behöver ta hänsyn till:

Opartiskhet, saklighet och proportionalitet; 5 § förvaltningslagen ”I sin verksamhet ska myndigheten vara saklig och opartisk. Myndigheten får ingripa i ett enskilt intresse endast om åtgärden kan antas leda till det avsedda resultatet. Åtgärden får aldrig vara mer långtgående än vad som behövs och får vidtas endast om det avsedda resultatet står i rimligt förhållande till de olägenheter som kan antas uppstå för den som åtgärden riktas mot.”

Service; 6 § förvaltningslagen ”En myndighet ska se till att kontakterna med enskilda blir smidiga och enkla. Myndigheten ska lämna den enskilde sådan hjälp att han eller hon kan ta till vara sina intressen. Hjälpen ska ges i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans art, den enskildes behov av hjälp och myndighetens verksamhet. Den ska ges utan onödigt dröjsmål.”

Tillgänglighet; 7 § förvaltningslagen ”En myndighet ska vara tillgänglig för kontakter med enskilda och informera allmänheten om hur och när sådana kan tas.”

Samverkan; 8 § förvaltningslagen ”En myndighet ska inom sitt verksamhetsområde samverka med andra myndigheter. En myndighet ska i rimlig utsträckning hjälpa den enskilde genom att själv inhämta upplysningar eller yttranden från andra myndigheter.”

Som offentlig tjänsteperson är det nödvändigt att du sätter dig in i och följer grundläggande bestämmelser i bland annat regeringsformen, Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, tryckfrihetsförordningen, yttrandefrihetsgrundlagen, förvaltningslagen och offentlighets- och sekretesslagen. Genom den här föreläsningen har du förhoppningsvis fått viss inblick i vad de bestämmelserna innebär för dig som tjänsteperson, men föreläsningen ersätter naturligtvis inte egen inläsning.

**Miljösamverkan
Sverige**